
COORDONATE ALE EVOLUȚIEI ELITEI POLITICE DIN ȚARA MOLDOVEI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XV-LEA

Cristina Herghilgiu

Evoluția elitei politice moldovenești, așa cum se prezintă ea la începutul secolului al XV-lea dovedește clar că s-au parcurs deja unele etape de la momentul constituirii ei, determinate în mod direct de modificările în plan social-politic și economic ale timpului și de particularitățile manifestate în acest spațiu geografic. Această elită, apărută, cronologic vorbind, înaintea statului feudal și a instituțiilor sale, a cunoscut etape succesive în „construcția” ei ca forță economică și politică a timpului, potențate sub incidența directă a contextului politic intern și extern, context care i-a oferit un cadru de organizare și manifestare, dar și unul de maturizare (Stoianovici 1940, 348-349). Este important de amintit, pentru credibilitatea acestui demers, dar și pentru a vizualiza această evoluție, a se face câteva sumare referiri la situația ei de dinaintea debutului secolului al XV-lea.

Istoriografia românească, veche și modernă, marchează deja și unele opinii legate de originea elitei moldovene, ca aparținând autohtonilor, în comunitățile cărora s-au produs diferențieri sociale (Xenopol 1986, 192) sau având origine străină, în speță turanică (Iorga 1992, 227-228) sau slavă (Panaitescu 1994, 32-35), la care s-au raliat și alte păreri până la mijlocul veacului XX, susținând una sau alta din aceste trei variante expuse. De remarcat este faptul că, neluând în calcul felul analizelor făcute, nici un istoric român n-a susținut că elita politică a Moldovei provine în totalitate din rândul celor ce l-au însoțit pe Dragoș, și apoi pe Bogdan, în acest spațiu, ajutând la clădirea și conducerea noului stat. Sursele documentare și cele arheologice certifică acest lucru, iar în ultimele două decenii ale secolului XX, părerea cercetătorilor români, și nu numai istorici, converg către ideea că înainte de venirea lui Dragoș, locuitorii dețineau forme de organizare, conduse de voievozi, cel puțin în „partea de Sud-Vest a Moldovei și Nord-Est a Munteniei” (Spinei 1982, 104)

Ca urmare, la momentul de început al secolului al XV-lea, elita politică își asumase deja niște rosturi

și roluri în raport direct cu coagularea sa ca motor principal al schimbărilor din societatea est-carpatică, situație văzută în următorul sens: până la mijlocul sec. al XIV-lea vorbeam de concentrare a eforturilor sale către îndepărtare presiunii tătare asupra Moldovei, ea fiind prezentă în evenimentele politice și militare de aici, apoi către sfârșitul acestui secol o reperăm în eforturile canalizate către păstrarea și creșterea puterii ei politice, paralel cu susținerea construcției instituțiilor statului, între ele și cea a Sfatului domnesc, instrument important de reprezentare a ei, în raporturile cu instituția domniei. Logic și istoric nici nu s-ar putea gândi altfel lucrurile, pentru că însăși perioada este una de definire a statului sub toate aspectele, nu doar instituțional, încât este deasupra oricărei bănuieli că domnul – indiferent cine ar fi fost el – ar fi putut conduce fără acordul și sprijinul acestei elite. Este credibil că domnul are alături elemente ale acestei elite, cu rol de sfătuitori, personaje pe care se sprijină în luarea hotărârilor ce privesc viața publică, fără a se înțelege că elita e compusă doar din aceștia.

O scurtă „radiografie” a situației politice în preajma domniei lui Alexandru cel Bun, arată existența unor manifestări de independență, atât de bine conturate, încât s-au transformat într-o adevărată anarhie și la o scăpare a ei de sub control, condiție extrem de favorizantă pentru menținerea crizei interne. Reprezentanții ei sunt alături sau împotriva domnilor care au condus Moldova în ultimul sfert al veacului XIV, cât și la începutul celui următor, în funcție de situațiile care o avantajau sau nu, determinând-o la acțiuni directe. Acesta e motivul pentru care, angajarea ei în luptele pentru domnie de la acel sfârșit de secol XIV, a declanșat și susținut criza politică internă, sfârșită, la câțiva ani de la preluarea tronului, prin eforturile lui Alexandru cel Bun. Izbucnite în primăvara anului 1399, aceste „seisme” politice continuă și în a doua jumătate a acestui an, dar și în primăvara anului 1400; de altfel, chiar solii trimiși de Alexandru cel Bun, în 1401, la capul Bisericii creș-

tine de la Constantinopol, ziceau că în Moldova „au avut loc lupte și schimbări de domnie” (Rezachevici 2001, 473). Vorbim despre domnia lui Iuga vodă și începutul domniei lui Alexandru cel Bun, asupra cărora au existat păreri deosebite în istoriografia românească și multe ipoteze (Ciobanu 1985, 27-28). Lămurirea vine ca o nevoie de a vedea reacția părtinitoare a elitei timpului, aflată în mijlocul acestor evenimente politice, reacție care își are izvorul în înțelegerea a două lucruri, definitorii pentru statutul intern al acesteia, ca forță politică:

- elita are o constanță mai mare în exercițiul politic, în timp ce domnii sunt mai vremelnici și este conștientă pe deplin de acest avantaj deținut;
- elita reprezenta, în sine, un centru de putere ale cărui voință și hotărâre „orienta” deseori activitatea domnească.

Impunerea pe tronul Moldovei a lui Alexandru cel Bun, cu ajutorul lui Mircea cel Bătrân, nu a fost un act acceptat și încuviințat, dintru început, de toți factorii politici interni și externi. Boierimea țării se găsește încă în certuri și contradicții pentru putere, fapt care a dus la confruntări sângeroase și pierderi de vieți între 1399-1400, situație care aducea țării multe neplăceri, de la domnie la locuitorii satelor. Nu avem certitudini despre felul în care s-a grupat elita Moldovei în lupta pentru putere, motiv definitoriu pentru susținerea diverșilor pretendenți la tron: unii se vor fi găsit în jurul lui Iuga vodă, alții au luptat pentru Alexandru și Bogdan, ambii fiind fiii lui Roman I Mușat, alții au luat drumul pribegiei către Polonia, având în intenție să se întoarcă cu unul din cei doi fii ai lui Petru I Mușat și cu ajutor polonez, anume Ivașco, fiul lui Petru I (al Mușatei) care depusese jurământul de credință regelui Wladislaw Jagiello prin vasalul acestuia, Vitold al Lituaniei, promițând fidelitate pentru el și urmașii săi și înapoierea Pocuției. Acest Ivașco era o amenințare pentru Alexandru cel Bun, prin prezența lui la curtea lui Vitold, atât dinspre polonezi care l-ar fi putut susține, cât și din partea unor boieri din țară sau aflați în afară, încât înlăturarea pretențiilor lui era o prioritate (Panaitescu 1932, 23).

Pentru Alexandru cel Bun, reglarea situației cu elita Moldovei reprezenta cea mai presantă problemă de politică internă, de acest lucru atârând soarta viitoarelor lui acțiuni și rămânerea

în scaunul țării. Spunem aceste lucruri, din cel puțin două motive: o parte a ei a fost alături de Iuga, susținând efortul de război al acestuia împotriva sa, din rațiuni de interese proprii și din nevoia păstrării influenței și puterii deținute până la momentul anului 1399, respectiv atragerea către sine și către proiectele sale politice a acestora, pentru a elimina posibilitatea constituirii unui nucleu politic intern, potrivnic lui. Crearea unei asemenea realități, concertată cu eforturile duse în Polonia de Ivașco și susținătorii lui de acolo, ar fi construit o periculoasă coaliție de forțe, în fața căreia șansele lui de a rezista s-ar fi diminuat mult sau chiar ar fi putut fi înlăturat din domnie. Debutul domnesc al lui Alexandru cel Bun a însemnat sfârșitul crizei interne și a determinat o reșezare la nivelul tuturor domeniilor specifice vieții unui stat, inclusiv din punctul de vedere al abordării relației domn-elita țării; domnul a abordat o politică de stabilire a unui echilibru între proiectele domnești și tendințele centrifuge ale vârfurilor privilegiate interne.

Alexandru cel Bun a ținut cont de forța economică și politică a elitei țării, acesta fiind cel mai important deziderat al primilor săi ani de domnie, un examen pe care trebuia să-l promoveze neapărat și de care depindea soarta sa de șef al statului și succesul viitoarelor sale acțiuni; a găsit de cuviință că cea mai potrivită soluție de guvernare era cooptarea acestei elite în toate treburile publice, încât împărțind cu ea puterea se așeza la adăpost de o eventuală organizare a acestor forțe într-un pol opus intențiilor și nevoilor sale.

Ca urmare, Alexandru a stăruit și a reușit să readucă în țară boierii fugari, ultimul fiind, în 1407, boierul Vâlcea (Cihodaru 1990, 67), rudă și el cu familia domnitoare și care sprijinise până atunci pe Ivașco pentru ocuparea tronului și care, înțelegând zădărnicia eforturilor sale și primejdia la care se expunea, din punctul de vedere al pierderii averii deținute, se închina „cu dreaptă și credincioasă slujbă”, domnului Moldovei, acceptat de cvasimajoritatea elitei interne și de către Polonia, puterea suzerană căreia Alexandru cel Bun se închinase deja și fusese acceptat, în buna tradiție încetățenită de la Petru I (al Mușatei) încoace. Numele său va fi întâlnit între primele din ierarhia Sfatului domnesc, semn de prețuire din partea domnului țării, dar și unul dat de puterea susținută de averea deținută. Acțiunea aceasta a domnului n-a fost una singulară, o excepție, ci un

mod de acțiune pentru a-și atrage sprijinul elitei, în întregul ei. Avem dovada acestui lucru prin prezența și misiunea boierului Costea Valahul, în 1402, la curtea regală poloneză, pentru a garanta în calitate de reprezentant al „țării” (adică al elitei), asentimentul acesteia (Costăchescu 1932, 609-611) în sprijinirea lui Alexandru și a-i garanta fidelitatea, precum și faptul că domnul este însoțit de mulți boieri la depunerea omagiului personal și a jurământului de credință, la Camenița, în 1 august 1404. Asupra acestei misiuni au existat interpretări diferite: de exemplu că, în 1402, an în care domnul nu reușise încă să-și întărească autoritatea în fața elitei politice a țării (Diaconescu, Matei 1979, 64), Costea Valahul se afla în fața regelui Poloniei pentru a făgădui credința acestuia, promițând să se ridice contra lui Alexandru cel Bun, dacă acesta ar da dovadă de nesupunere față de rege, dar și îndoiala asupra existenței fizice a acestuia la acel moment (Costăchescu 1932, 623-624). În tot cazul, un asemenea angajament cerut de regele polonez și asumat de elita țării, prin reprezentantul ei, denotă faptul conștientizării regale a puterii deținute de elita Moldovei și un reflex al modului în care se înțelegea la curtea suzeranului, a forței de care dispune aceasta, dovedită a fi o constantă, în timp, raportat la vremelnicia domnească, manifestată în ultima parte a veacului al XIV-lea.

Am putea înțelege până la acest moment al desfășurării cadrului de acțiune și maturizare a elitei moldovene că, înclinat dintru început spre apropierea și obținerea acceptului elitei, mai ales în primii ani ai domniei, când starea de dezordine internă era de natură să-l îngrijoreze, domnul a încercat și a reușit, treptat, să stabilească un echilibru între intențiile acesteia și reperele propuse de el în guvernarea statului, neavând nici o clipă intenția subordonării instituției domnești intereselor și voinței acestor reprezentanți ai clasei privilegiate. Dimpotrivă, atunci când situația concretă i-a permis-o a căutat să-i domine în măsura posibilului și a căutat tot sprijinul, în acest sens. Drept urmare, a numit din când în când, în Sfatul domnesc, considerat a fi un prețios instrument de control al elitei asupra actelor domnești, noi sfetnici, cu sau fără funcții precizate, a căror rol a fost, desigur, susținerea politicii domnești, profitând de scăderea numerică a elitei. În mod corelativ, a lărgit numeric acest sfat prin stabilirea unor noi dregătorii a căror titulari erau legați, prin natura

atribuțiilor, de curtea domnească, parte dintre ei primind simultan cu numirea și dani, ceea ce-i lega intrinsec de conducătorul statului.

Scăderea numerică a elitei are o explicație care nu angajează în nici un fel, negativ vorbind, acțiunile domnului. Faptul de-a se fi angajat în susținerea unor diferiți pretendenți la tron, angajamente care au presupus desigur și participarea efectivă la luptele angajate la sfârșitul secolului al XIV-lea, au dus și la scăderea elitei, dar și datorită sfârșitului natural al vieții unora din rândurile ei. Aceste realități, alături de condiții precum înlăturarea lui Ivașco ca pretendent cu șanse reale la tron, respectiv a reprezentanților ei care deja susțin domnul în exercițiu, au contribuit la grăbirea aducerii ei în jurul lui Alexandru, ca cea mai viabilă variantă la acel moment. Avem o oarecare înțelegere a felului în care ambițiile au dus la pierderea vieții unora din rândul elitei moldovene, dacă facem o comparație a listei martorilor la dania făcută de Iuga lui Țâban (DRH I 1975, 11-13), cu componența Sfatului din primele documente ale domniei lui Alexandru cel Bun, constatăm dispariția lui Bratul Netedul și Grozea Viteazul. Existenți la vremea predecesorilor lui Alexandru, despre ei nu mai avem știri la început de veac XV, nici mai târzie vreme, încât există o mare probabilitate să-și fi pierdut viața în luptele ce-au avut loc între 1399-1400. Confruntările militare dintre Iuga și Alexandru cel Bun, aduc o grupare consistentă de boieri alături de ultimul, sau foarte curând după preluarea tronului; între ei regăsim nume de dinainte de 1399, precum: Dragoș Viteazul, Andriaș, Stanislav Rotâmpan (Rotompan), Vlad, Duma, Drăgoi, Bârlă de la Hârlău, Șandru de la Tudora, Mic de la Molnița, Tamaș, Bratul Stravici. Mai târziu se vor adăuga Mihail (Mihăilaș), Ioan cel Bătrân de la Vorona, Badea de la Suceava, Mic Albu, Bârgău Ștefan, Giurgiu de la Vâlhovăț (aceiași cu Giurgiu de la Frătăuți). Și ca o constatare generală, se observă preferința domnului de a-și apropia și a da funcții dregătorești celor care au slujit tatălui său, Roman I, acesta fiind, poate, un gest al încrederii și un criteriu nespus al loialității, într-o vreme tulbure politic în interiorul statului, fără ca el să fie element de unică raportare pentru numirea lor în Sfatul domnesc.

După aceste câteva exemplificări de început de domnie, putem afirma că Alexandru cel Bun a ținut cont de această elită, atunci când a organizat Moldova din punct de vedere administrativ, mili-

tar, financiar, politic. Conștient de forța și puterea deținută de elita țării, și-a construit cu răbdare o relație de colaborare și cooperare cu ea, solicitându-i sprijinul și gestionând cele mai importante probleme ale țării, de la cele administrative, la cele de diplomație (de politică externă), cu concursul ei. Înlătura astfel orice urmă de suspiciune sau de împotrivire dinspre ea, dar își asigura și o marjă mare de siguranță în privința atitudinilor și acțiunilor ei, prezente și viitoare. Procesul acesta de apropiere la intențiile domniei, a ocupat aproape întreg primul deceniu al domniei sale, încât la 1408, Alexandru cel Bun putea marca, ca o reușită a sa, punerea relației domnului cu elita, într-un echilibru sănătos, stare de fapt care se va păstra intactă până la finalul domniei sale. Având-o aproape de sine, domnul nu doar îi solicita serviciile în treburile publice, dar avea și posibilitatea unui efectiv control al loialității și intențiilor ei.

Situația aceasta de reșezare a țării și a principalelor ei domenii de activitate va dura până către finalul primului deceniu de domnie. Treptat, convinși că era persoana cea mai potrivită pentru a conduce țara, dovedind mult tact în relațiile cu elita, care mai avea unele tendințe anarhice, domnul și-a întărit poziția și puterea, la care adăugăm efectele pozitive înregistrate în procesul de dezvoltare economică a țării și creșterea prestigiului ei.

În paralel s-a ocupat de reorganizarea administrativă și instituțională a țării, proces în care va acorda o atenție specială reorganizării Sfatului domnesc, instituția cea mai reprezentativă a elitei și pe care domnul o va supune unui adevărat proces de reconstrucție, la finele domniei sale având o definiție clară sub aspectul dregătoriilor și al atributelor derivate din deținerea acestor funcții, în așa fel constituite că, mult timp după săvârșirea din viață a acestui domn, ea va rămâne intactă, un etalon, urmașii preluând-o întocmai și doar adăugând unele dregătorii de curte ce se reclamau a fi necesare, la momentul domniei lor. Felul în care va face cu mijloacele timpului său acest lucru, va da durabilitatea și forța de rezistență a acesteia, în perioada urmașilor săi, fie ei legitimi sau nelegitimi, până la Ștefan cel Mare, nicidecum de o distrugere sau anulare a sa. Din chiar primii ani de domnie, pornind de la nevoi absolut practice, reclamate de treburile publice, Alexandru cel Bun a numit în Sfatul domnesc și nume absolut necu-

noscute actelor înainte de domnia sa, determinat de necesitatea reunirii forțelor politice la acțiunea de refacere a țării, dar și în ideea consolidării bazei sociale a domniei sale, în interiorul acestui pol de putere, încă nedomolit și imprezvizibil sub unele aspecte (Grigoraș 1971, 210).

Abordarea realistă a problemelor întâmpinate la venirea sa în scaunul țării i-a fost de real ajutor; adaptându-se la nevoi și gestionând just contradicțiile din interiorul marii boierimi sau starea de contestare manifestată încă în raport cu domnia sa, a căpătat, în timp, acel gen de putere incontestabilă și în fața căreia elita a trebuit să-și regleze sau, mai bine-zis, să-și înfrâneze reacțiile de independență, atât de familiare ei, înaintea de acest domn. A reușit să stăpânească pornirile elitei țării, deși nu avem de nicăieri informații că ar fost un domn aspru, cu atât mai puțin crud, în relaționarea cu ea. Putem însă să apreciem că a găsit formula potrivită a înțelegerii cu ea, argument important fiind faptul că s-a instalat o vreme de liniște internă, lipsită de lupte, de colaborare benefică între domnie și elită, așa cum o arată listele de martori ale diverselor acte domnești, unde figurează nume importante din rândul acesteia, pomenite și înainte de Alexandru cel Bun, la tatăl său și chiar mai vechi. Starea de deschidere a domniei, păstrarea unei anumite conduite politice, eliminarea prin acest comportament a oricăror suspiciuni în ceea ce-l privește pe el sau intențiile sale de domn, au avut repercusiuni pozitive asupra Moldovei, atât în interiorul ei, cât și în felul în care va fi văzută de vecinii ei puternici, mereu în concurență pentru a-și impune propria stăpânire, în primul rând, Polonia și Ungaria.

Dacă privim la evoluția relației elită-domn, am putea să o așezăm în două etape distincte, la vremea acestei domnii, fiecare dintre ele reprezentând trepte importante în evoluția și maturizarea sa ca forță politică, foarte distincte sub aspectul comportamentului dezvoltat în raport cu domnia. O primă etapă a fost aceea a aducerii tuturor forțelor disponibile ale acestui pol de putere, la acceptarea și colaborarea directă în problemele importante ale țării. Atât stăpânii de pământ, cât și „vitejii”, acea aristocrație militară ce va funcționa și la vremea domniei lui Alexandru cel Bun, vor primi reconfirmarea prin hrisoavele domnești, a deținerii proprietăților avute, parte dintre ei vor fi reuniți de domn în categoria sfetnicilor domnești, arătându-se astfel intenția sa clară de a domni

ținând cont de opiniile lor și dorind să-și asigure liniștea tronului, în același timp. Pe măsura refacerii țării și creșterii autorității domnești, se constată strădania lui Alexandru de a-și constitui o bază de sprijin solidă, având în vedere, pe lângă boierii apropiați, pe proprietarii de pământuri întinse, a căror forță nu putea fi neglijată, dar și noi sfetnici din rândul cnejilor și juzilor, stăpâni de sate ajunși la o anume putere economică (Filiti 1935, 72) sau a celor care și-au creat o forță economică, în timp, primind daniile domnești sau cumpărând, creându-și un nume pe seama unor calități personale, apreciate de domn în mod deosebit, așa cum a fost cazul lui Mihul (Mihail), fiul protopopului Iuga, care și-a început activitatea ca scriitor în cancelaria domnească a lui Alexandru cel Bun și a ajuns, în timp, mare logofăt al Moldovei (Pârvan 1904, 32-33), având o influență deosebită asupra vieții politice, în perioada urmașilor săi, începând cu Ștefan al II-lea și terminând cu Petru Aron. Îi regăsim împreună, și sfetnici cu dregătorii, și fără dregătorii, atât în documentele interne, cât și în cele care privesc relațiile cu străinătatea, în mod variabil, de la un document la altul, numărul lor nefiind foarte bine determinat. În momentul în care a obținut o reconciliere cu forțele politice interne, mai ales cu acea parte a elitei contrară lui, atrăgând-o în rândul dregătorilor săi și conferindu-i prin hrisoave, drepturile asupra proprietăților avute, a înregistrat și primul său succes important: obținerea acceptului elitei interne pentru persoana sa. S-a edificat astfel un gen de înțelegere și sprijinire reciprocă: domnul recunoaște prin acte scrise deplina stăpânire asupra moșiilor deținute de elita Moldovei, având sfatul și ajutorul ei militar în cazul în care domnul îi va cere acest lucru. S-a produs în acest mod, o reacție de capacitate și canalizare a elitei către construcția unui stat puternic în interior și în exterior, a cărui bază să fie ea, canalizând astfel ambițiile ei către un scop general bun și util.

Stăruința asupra acestui succes este motivată de faptul că, în primii săi pași, în reorganizarea internă a țării, s-a lovit de greutăți, indecizii, rețineri și amânări, lucru vizibil și în procesul de refacere economică, respectiv de reorganizare instituțională. Între aceste instituții, Sfatul domnesc, este una de referință, deoarece el concentra o parte a elitei, ea însăși într-un proces de refacere și regândire a rosturilor sale prezente și viitoare, fără a gândi rezumarea ei doar la cei ce se găsesc în

componența sa. La vremea predecesorilor vorbim doar de existența unor „supremi consilieri”, după denumirile latine ale timpului (Grigoraș 1971, 209) sau „rada” (sfat), în cele slavone (Costăchescu 1931, 701-702), adică un grup restrâns de boieri, apropiați domnului, cu care acesta se consulta în probleme importante privind conducerea țării. Sfatul însă, ca instituție și funcționalitate deplină este un rezultat al eforturilor lui Alexandru cel Bun, care i-a văzut utilitatea și necesitatea, lucruri care se vor proba de-a lungul acestei domnii. Prima atestare a Sfatului domnesc într-un document, s-a făcut în 11 februarie 1400, cu numele de „sfatul boierilor mari și credincioși” (Stoicescu 1968, 13-14), pentru că în documentele de mai târziu să fie numit „sfatul nostru” (Cihodaru 1964, 55-56); cum era firesc, membrii acestei instituții se numeau sfetnici.

Dregătoriile au apărut pe parcurs, pe măsură ce se perfecționa sistemul de organizare instituțională a țării, dar în marea lor majoritate au apărut cam până pe la 1450 (11 în Moldova), fiind completate ulterior, în a doua jumătate a secolului al XV-lea (Giurescu 1926, 186). Domnul își propune și chiar reușește să reabiliteze instituția, în sensul promovării și a unor noi funcții, pe lângă cele deja cunoscute până la 1399, să traseze atribuții și sarcini precise fiecărei dregătorii, în parte, încât, instituția sfatului va fi una din cele păstrate și promovate întocmai, de către urmași, vreme îndelungată după trecerea în neființă a marelui domn. Alexandru a reușit să să-l transforme și să-l orienteze către reorganizarea și gestionarea administrativă a țării, lucru care a avut reflexe și la nivelul ținuturilor, deși la vremea începutului acestei domnii, Sfatul domnesc are o înfățișare care este identică cu cea a stării de fapt a țării. În interiorul lui, găsim reuniți, în calitate de sfetnici, cei mai mulți dintre ei, fără dregătorii, nume cunoscute la vremea predecesorilor și care își continuă activitatea, alături de noul domn, spre mulțumirea acestuia. Nu sunt toți din prima clipă a domniei, pentru că reținerile funcționează în privința gradului de încredere pentru noua domnie, sau poate unii, își construiesc speranțe, în legătură cu alți posibili domni.

Cert este că treptat ei se vor angaja, alături de domn, în conducerea țării. În mod evident, pentru că unii au deja o vârstă, dar mai ales pentru a-și întări autoritatea în raport cu această instituție, domnul a numit, din timp în timp, noi sfetnici,

cărora nu le-a oferit neapărat o dregătorie, sau poate doar una cu importanță scăzută, dar care au fost nădejde pentru el, în primul deceniu de domnie. Alexandru cel Bun s-a folosit din plin, pe măsura consolidării domniei sale, de activitatea Sfatului domnesc, dregătoriile, în sine, căpătând o stabilitate consistentă, situație din care s-a obținut și o prestață specifică. Intuiția primă a domnului, la urcarea în scaunul Moldovei, s-a dovedit foarte bună: Sfatul domnesc, ale cărui prime încercări de constituire se făcuseră la predecesori, era un bun ce nu trebuia ratat, ci refăcut, completat și consolidat. El s-a dovedit a fi un instrument util în guvernare, asigurând echilibrul domniei în raport cu elita și posibilitatea gestionării înțelepte a tendințelor de autonomie ale acesteia, dar și foarte practic în gestionarea treburilor publice. Prin dregătorii săi, practic, poruncile domnești erau lege în toate ținuturile țării, ei reprezentând autoritatea domnească peste tot.

Am ținut a scoate în evidență instituția Sfatului domnesc din două rațiuni obiective: este cotate ca cea mai importantă, ca putere decizională, după domn, și este mijlocul prin care elita participă direct la conducerea țării, alături de domn, elementul pe care se sprijină în toate acțiunile întreprinse sau hotărârile luate. În general, găsim în Sfatul domnesc, pe marii proprietari de pământ din țară și rudele domnului; așezarea lor ierarhică suferă și ea de variabilitate, semn al faptului că încă nu se produsese acea stabilitate dorită de domn, dar care va deveni o realitate, pe măsură ce domnia își precizează reperele. Domnul are alături, în primii ani, pe „jupan” Bogdan, fratele său, iar la moartea acestuia sunt trecuți copiii domnului. Elita este implicată responsabil în problemele de politică internă și externă a țării, chiar dacă unii reprezentanți ai ei au funcții precizate, iar alții nu le au; pe lângă sarcinile legate strict de dregătoriile avute, membrii acestui for, aveau uneori și atribuții judecătorești și militare. Cei mai vârstnici dintre ei nu au funcții precise, în vreme ce boierii tineri, au dregătorii mici, legate de serviciul îndeplinit la curtea domnească, mai ales. Când acest Sfat lua o hotărâre o făceau în numele tuturor boierilor țării, indiferent dacă vorbim de acte de politică internă sau externă, pentru că ele produceau efecte asupra tuturor boierilor prin conținutul lor. Este dificil de apreciat funcția fiecăruia în Sfatul domnesc (Stoicescu 1971, 101), pentru că în foarte multe din actele emise de până la jumă-

tatea sec. al XV-lea, nu se menționa funcția fiecărui boier trecut în acte, dar ne dăm seama de importanța persoanei după poziția pe care o are în lista de martori ce însoțește orice act domnesc. Înseamnă că toți boierii sunt de acord cu alegerile domnului, atunci când membrii Sfatului dădeau votul lor favorabil; mai mult, uneori, în vremea domniei lui Alexandru cel Bun (în a doua ei parte) găsim trecută și „credința fiilor” acestor mari boieri. Era un gest de încredințare că marii boieri erau membri ai Sfatului domnesc în calitatea lor de mari latifundiați (Giurescu 1926, 243-244), și apoi ca reprezentanți ai unor dregătorii. Trecerea fiilor în acele acte domnești este semn sigur al unei asemenea atitudini, pentru că fiii lor nu erau în acel moment dregători, și nu trebuiau neapărat să fie în viitor (dregătoriile nu se moștenesc), ci doar averea, mai exact pământul (Stoicescu 1968, 52)

Se observă, de asemenea, că există o constanță mai mare în privința ierarhiei persoanelor ce compun Sfatul domnesc, mai ales primele locuri ale acestei instituții, cu predilecție după 1420, adică după ce țara are deja un anume traiect politic, există stabilitate și liniște internă. Lucrurile au o formă destul de asemănătoare și pentru funcții mai puțin importante, cum este cea de stolnic sau de ceașnic (paharnic), unde îi găsim titulari pe Domoncuș, respectiv pe Negrilă.

Evident că numele existente în lista martorilor documentelor interne și externe nu epuizează defel elita Moldovei, numeric vorbind. Aflăm astfel, despre alți reprezentanți ai ei din titularii actelor de danie și care nu sunt membri ai Sfatului domnesc, dar slujesc cu „dreaptă credință” domnului lor sau din consultări mai largi pe care domnul le-a solicitat în cazul existenței unor probleme foarte grave sau a căror importanță trece de puterea de consultare și decizie doar a sfetnicilor domnești. O asemenea situație o avem la 13 decembrie 1421, când trebuia luată o decizie în legătură cu apanajul Rimgailei, soția lui Alexandru cel Bun, după desfacerea căsătoriei lor, încuviințată de Papă; aveam adunați, cu acel prilej, pe lângă nume cunoscute actelor vremii și pe: Lațco Boț și fratele lui Miclouș, Budul, Corlat, Miclouș, Bogdan, Iachim al lui Calian, Dragomir Vranici, Boris Golovat, Boris al lui Brae, Stoisor Drujă, Stanislav al lui Iliș, Lațco posadnic, Dumitru al lui Badaea. Cu acest prilej aflăm și de existența unor urmași ai unor boieri cunoscuți de pe vremea predeceso-

rilor lui Alexandru cel Bun, cum sunt Boris al lui Brae și Dumitru al lui Badea (de la Hârlău).

În cea de-a doua etapă a domniei lui Alexandru cel Bun, când nu se mai pune problema amenințării tronului sau constituirea de forțe potrivnice lui, elita Moldovei se caracterizează prin constanță și prin adoptarea unei atitudini de sprijin, fără rezerve, a domnului. După 1410, domnia și-a trasat clar reperele interne și externe, liniștea se instalase definitiv la hotare, dar și în interior, iar eforturile factorilor politici moldovenesți se aflau în convergență, pentru dezvoltarea economică și politică a țării, efectele acestei dezvoltări având „reflexii” consistente asupra stării economice și a influenței politice a elitei moldovenesți. După moartea sa, Sfatul domnesc va căpăta accente anarhice, membrii lui se vor dezbină și vor acționa haotic, în virtutea intereselor personale. Chiar dacă la vremea urmașilor se mai adaugă noi funcții în această instituție (Ștefănescu, Mureșanu 2001, 186): cea de spătar (1434), comis (1435) și portar al Sucevei (1436), el nu mai are însemnul important, prin care era recunoscut la vremea lui Alexandru cel Bun: eficiența.

În timpul domniei lui Alexandru cel Bun, constatăm că elita fără de dregătorii se găsește pe primele poziții în ierarhia sfatului, lucru care denotă că la acel moment averea și influența erau criterii importante și nu dregătoriile, situație care se va menține viabilă și după moartea acestui domn. Aproape un deceniu de la preluarea tronului, componența Sfatului domnesc va cunoaște modificări, atât în privința persoanelor și funcțiilor, cât și în ce privește locul deținut de fiecare dintre ei, după care se observă o anume stabilitate în această privință, domnul preferând numirea unor dregători numai după un timp de „ucenicie” la curte, timp în care urmau să obțină o anume experiență, perioadă care a ajuns și până la 10 ani de exercițiu.

Trebuie să recunoaștem că actele timpului nu rețin decât arareori informații legate de averea deținută de elita politică a acestui spațiu sau despre componență, unii dintre reprezentanții ei nefiind amintiți pentru firescul motiv că domnul țării nu avea nevoie de acest „corp” în întregul său, ci doar uneori și numai de o parte a lor, mai ales după ce dregătoriile au căpătat stabilitate prin numirea unor titulari al căror exercițiu în serviciul domnesc o înregistram, deseori, până la sfârșitul acestei domnii. Chiar și atunci când domnul țării

îi dăruiește cu sate, mori, prisăci etc. nu înseamnă că averea celui care primea daniile se rezuma la ea; beneficiarii lor având o avere deja constituită, prezența acestor noi venituri nu au nici însemnătatea, nici prețuirea acordată acestora de cei care nu aparțin acestui corp social privilegiat. Aceștia din urmă, fiind dependenți prin daniile acordate de domn îi datorează credință necondiționată, în caz contrar ele fiind confiscate; spectrul sărăcirii era un motiv suficient de serios care îi făcea să nu-și permită adoptarea altei atitudini decât cea oficială.

Pentru validarea celor zise anterior am constatat că din cercetarea actelor de cancelarie ale perioadei 1400-1431, a reieșit că din 96 de acte redactate de cancelaria domnească (DRH I 1975, 25-156), 70 sunt referitoare la elită, din care 49 sunt daniile și 21 întăriri ale proprietăților. Din numărul daniilor menționate, 40 aparțin unor nume necunoscute documentar și doar 9 sunt adresate unor beneficiari cunoscuți anterior din listele de martori care întăreau hotărârile domnești (Baliță Mudrică, Mihail Popșa, Domoncuș stolnic, Șandrul, Oană vornic, Boguș Nesteac, Onicică, Ion Cupcici, Crăciun Purcelescul); celelalte daniile sunt adresate unor nume necunoscute anterior documentar și primesc în medie 1-2 sate sau locuri în pustie pentru întemeiere de așezări, poieni, seliști, culturi. Situația la nivelul întăririlor de proprietate nu este foarte diferită: din cele 21 de acte având acest regim, doar cinci au ca beneficiari 10 nume cunoscute în perioada la care ne raportăm (Toader și Petru Stravici, Lazăr, Stanciu și Costea, fiii lui Ion vornic, Dan Uncleat, Jurj, Șteful și Mândrea, fiii lui Ion Jumătate, Cupcici vornic), restul de 16 fiind atribuite unor nume noi.

Din analiza conținutului acestor documente, am putea înțelege că elita autohtonă, inclusiv acea parte a ei care nu se găsește în lumina documentelor și care este și cea mai cuprinzătoare numeric, deține pământuri (cea mai importantă componentă a averii personale), strânse cu mult timp înainte de această domnie, unii avându-le în proprietate, pe linie familială, prin moștenire sau obținute prin vânzare-cumpărare, nicidecum constituite doar pe seama daniilor domnești, puțin după cum au fost înfățișate mai sus. Faptul că unii sunt nenumiți de actele timpului sau doar foarte rar (cum a fost cazul stabilirii apanajului Rimgailei, soția lui Alexandru cel Bun, la 13 decembrie 1421), nu înseamnă că nu dețineau avere,

în speță, ar fi fost săraci sau mai puțin importanți decât reprezentanții avuți în acest for politic. Ei aveau proprietăți, multe din ele constituite încă înainte de această domnie, prin moșteniri, vânzări-cumpărări, uneori donații, ceea ce le conferea o anumită autonomie în judecarea sau încuviințarea actelor domnești, lucru de care și cărmuitorul țării e conștient și, prin urmare, face tot ce-i stă în putință să limiteze posibilitățile acumulărilor mari de pământ, situație primejdioasă pentru domn. De aceea înțelegem de ce avem atât de puține danii domnești având ca beneficiară elita, deși n-a izbutit să stopeze posibilitățile de formare a unor mari proprietăți.

Pe acest ultim considerent, un fapt interesant și frapant ar fi de adăugat în privința colaborării elitei cu domnul țării, în ultimul an al domniei lui Alexandru cel Bun. Din punct de vedere documentar, ultimul act cu martori nominali este datat 15 iunie 1431, fără a înțelege că este și ultimul dat de acest domn. Restul uricelor, până la momentul morții au menționat doar, în cunoscuta formulă de cancelarie, „credința boierilor mari și mici”. Am putea descrie în acest comportament al domnului, manifestarea unui gen de conducere autoritară; domnul nu mai ține neapărat să-și consulte sfetnicii, eludând în mod voit o situație pe care nu și-ar fi permis-o la început de domnie; acum, probabil simțea că are suficientă putere pentru a trece peste consultarea ei, acte ce denotă un individualism determinat de o anumită poziționare în viața politică a țării, chiar un gen de siguranță absolută, deoarece nu avea grija unui pretendent care să-i amenințe tronul, în imediata apropiere a graniței țării, nu avea de „domolit” neîncrederea puterii suzerane, Polonia, care nu l-a dorit într-o primă fază etc.

Foarte posibil ca elita Moldovei să fi înțeles clar acest lucru și să nu fi acceptat un asemenea „tratement”, sancționând, mai târziu, la vremea urmașilor legitimi și nelegitimi ai acestui domn, ceea ce i-a provocat suma de inconveniente, derivate direct din neputința de a se opune, ca în 1400, la aceste acțiuni singulare propuse și impuse de domn. Vremea urmașilor domnești a fost una potrivită pentru a taxa comportamentul autoritar al defunctului domn, elita nedorind o repetare a situației de dominare, resimțită în ultimii ani ai domniei lui Alexandru cel Bun. Am putea înțelege astfel cum, la nici un an de la moartea acestui domn, o parte consistentă a elitei moldovene să se

întoarcă împotriva moștenitorului favorit și dorit de Alexandru cel Bun ca succesor la tron, anume Ilie (Ilias). Acest lucru poate fi și un element în „reorientarea” ei politică. Ca o ironie a sorții, viața politică cunoaște un zădărniciu și mai intens, și mai de lungă durată după 1432, decât la sfârșitul veacului al XIV-lea.

Dincolo de toate, se poate aprecia că Alexandru cel Bun a reușit, cu răbdare și multă stăruință, să transforme Moldova într-un factor important în zona Europei răsăritene, iar în interior a avut alături o elită politică pe care a atașat-o intențiilor sale în treburile țării, precum, Stanislav Rotompan, Mihail de la Dorohoi, Ivan Cupcici, Oană vornicul, Stan Bârlici. A reprezentat cea mai importantă personalitate a primei jumătăți a veacului XV (Ureche 1997, 69), domnind „asemenea unui rege” (Costin 1958, 235), singurul exemplu de acest fel, până la domnia lui Ștefan cel Mare. Unicul lucru pe care acest om cumpătat și diplomat l-a pierdut din vedere, a fost faptul de a nu fi numit la moartea sa un succesor, lăsând loc interpretărilor în problema urmașului la tron, problemă care va aduce multe neplaceri țării, sub toate aspectele, până la primejdierea independenței ei (Eșanu, Eșanu 2004, 52).

Foarte curând de la moartea lui Alexandru cel Bun, chiar în cursul anului 1432, elita țării, simțind slăbiciunea urmașilor domnului, găsește că e momentul să-și revitalizeze tendințele ei de independență, aruncând țara în haos și anarhie. Atitudinea ei, extrem de difuză și neprincipială față de situația creată, interesele personale, foarte diferite uneori de cele ale țării, o împarte în grupări ce se atașează unuia sau altuia dintre pretendenți, fără a lua în calcul multe dintre primejdiile aduse de un asemenea comportament politic indezirabil. Echilibrul atât de bine construit și păstrat de defunctul domn, între proiectele domnești și interesele acestei elite, întreținut și de modul în care a știut să o cointereneze în conducerea țării, alături de el și nu împotriva lui, s-a risipit curând după moartea sa, chiar în cursul anului 1432. Elita Moldovei are în față un pol de putere care, deși este divers ca preferințe politice și comportament adoptat, are aceeași linie directoare: obținerea de maxim de efecte personale benefice cu eforturi, deseori însoțite de excese.

Între 1432-1457 au loc lupte între diverșii pretendenți la tron care provin din rândul fiilor legitimi, cât și nelegitimi ai acestui domn, rezultat

al sistemului de alegere a domnilor Moldovei (Giurescu 2003, 358); erau „reprezentări” concrete ale amestecului sistemului ereditar cu cel electiv de alegere (Costăchel, Panaitescu, Cazacu 1957, 338-339), lucru care a dat naștere la situații nefirești. Dezbinarea internă (Vîrtosu 1960, 216-222), potențată de divizarea elitei în facțiuni ce susțin fiecare un pretendent, a fost un factor favorizant pentru amestecul statelor vecine în politica internă. Polonia și Ungaria au acordat sprijin unor pretendenți, precum și ajutor militar necesar (Gorovei 1976, 9). Indiferent dacă vorbim de reprezentanții elitei, nume deja cunoscute la vremea lui Alexandru cel Bun sau unele noi, fără a ține cont de deserviciile reale pe care le aduce Moldovei, a încurajat și facilitat prin influența ei, amestecul puterilor vecine, foarte interesate în a obține un grad de subordonare a țării cât mai mare cu putință. Regatul polon se va folosi, mai ales, de situația de criză internă a țării, prin prisma calității lui de suzeran al acesteia. Adăugăm la această stare deplorabilă și ambițiile individuale ale unor pretendenți, precum și erodarea capacității de apărare a țării, cauze care au adus scăderea respectului vecinilor și la atingeri ale independenței ei.

Situația incertă a tronului, marcată prin dese schimbări de domni, a adus o modificare fundamentală a raportului domn-elită, în favoarea ultimei, care își întărește poziția, devine mai puternică și chiar impune anumite pretenții domnilor. Într-un gen de completare a situației de criză internă, dominați de ambiții personale, și domnii se dedau la cedări teritoriale, practicate foarte puțin până acum, culminând cu acceptul plății tributului către turci, în 1456, în vremea domnului Petru Aron.

Între 1432-1457, avem succesiv, în scaunul Moldovei, urmași legitimi și nelegitimi, toți socotind că sunt îndrituiți a fi domni: Iliș vodă, Ștefan II, Roman II și Petru II, Alexandrel, Bogdan II, Petru Aron, susținuți fiecare de o parte din elita vremii, corp politic fărâmițat datorită intereselor proprii și nestatornic. Situația a fost favorizată de ambiguitatea sistemului de numire a domnilor, el fiind un amestec de sistem ereditar, în componere cu cel electiv. Ca pondere, strict sub acest aspect, între 1432-1448, va fi dominantă ramura legitimă a familiei domnești, reprezentată de primii patru domni menționați, pentru că între 1449-1457, raportul să se inverseze, în favoarea ramurii nelegitime.

Perioada crizei interne a Moldovei cunoaște și prezența unor elemente ale elitei politice care constituie o excepție de la regula manifestărilor individualiste și egoiste în raport cu binele țării, chiar dacă ele s-au exercitat pe perioade relativ mici de timp, iar acest sfert de veac este caracterizat drept „războiul tuturor contra tuturor” (Gorovei 1976, 49). Un exemplu relevant îl reprezintă logofătul Mihail, în prima parte a carierei sale politice (până la prima domnie a lui Alexandrel vodă, mai exact). Cunoscut ca cel mai titrat reprezentant al elitei politice de până la sfârșitul acestei perioade: la vremea domniei lui Ștefan II a fost un vajnic apărător al țării, dezaprobând și urând acea parte a elitei politice care, prin felul ei servil în raport cu puterea suzerană – Polonia –, primejduia chiar independența Moldovei. Cu timpul, după moartea acestui domn, a abandonat atitudinea de frondă, canalizându-și calitățile numai către propășirea economică și politică personală și apelând la toate posibilitățile avute la îndemână: șantaj, presiune, înșelăciune, lipsă de scrupule. Imensa avere strânsă, respectul avut la curtea Poloniei, dar și la cea a Moldovei între 1449-1457, au fost „instrumente” prin care a exercitat o puternică influență nefastă în viața politică a țării, influență temperată, odată cu sfârșitul domniei lui Petru Aron.

În desele încercări de preluare a tronului s-au produs pagube materiale și pierderi umane, inclusiv din rândul elitei timpului, motiv pentru care întâlnim frecvent, în dregătorii foarte importante, ca cea de vistiernic sau de logofăt, nume necunoscute, pentru a completa ierarhia Sfatului domnesc și a întări poziția respectivului domn în această instituție. Situația este asemănătoare și pentru alte dregătorii, nu atât de importante ca cele menționate, dar care presupuneau prezența unor oameni de maximă încredere – ca cea de stolnic și de postelnic. Este și acesta un semn propriu al acestor vremuri tulburi, după cum numele reprezentanților elitei politice – numeric vorbind – menționate în listele de martori ale diverselor acte de cancelarie, chiar în decursul aceleiași domnii, foarte fluctuante, denotă gradul de încredere sau preferința elitei în privința domnului aflat în exercițiu.

O trăsătură constatabilă a intervalului 1432-1457, este aceea a preferinței unor reprezentanți ai elitei politice, mai ales unii care provin din familii care au slujit și la vremea lui Alexandru cel Bun, către

moștenitorii legitimi ai casei domnitoare, rămânând alături de aceștia și susținându-i, chiar și în momentele în care erau îndepărtați de la tron. Manoil, de exemplu, va rămâne alături de familia lui Iliș vodă, fiu legitim al lui Alexandru cel Bun, independent de vitregia împrejurărilor, până la moartea ultimului vlăstar al acestei ramuri – Alexandrel vodă. Deși asemenea situații sunt rare, caracteristica perioadei fiind nestatornicia, ele certifică și prezența unor „constante” în preferințele tronului, nutrite de unii din rândurile elitei politice a timpului, o parte a ei urmând familia Ilișeștilor, lucru certificat și de absența lor din rândul sfetnicilor lui Petru II, lipsă compensată de acesta prin numirea unor noi sfetnici.

Deoarece și sub aspectul prezenței și succesiunii la tronul Moldovei, constatăm o oarecare constanță a personajelor implicate ca pretendenți, apoi ca domni, indiferent de lungimea perioadelor în care se găsesc la putere, se poate urmări comportamentul elitei politice moldovene, în perioada 1432-1457, în două unități cronologice, pentru o mai bună înțelegere și o mai relevantă înfățișare a acțiunilor acesteia, aflată în prim-plan sau dirijând indirect acțiunile domnilor. Astfel, vom vorbi de perioada 1432-1449, timp în care cunoaștem activitatea elitei la vremea domniilor lui Iliș, Ștefan II, Petru II și Roman II, primii trei fiind fiii lui Alexandru cel Bun, ultimul, nepot al acestuia (fiul cel mare al lui Iliș). Între 1449 și 1457, avem o altă „grupare” a moștenitorilor: Alexandru II (Alexăndrel), Bogdan II și Petru Aron, primul fiind nepotul lui Alexandru cel Bun (mezinul lui Iliș), ceilalți doi, reprezentanți nelegitimi ai familiei domnitoare. Elita țării va fi o prezență nelipsită, chiar dacă în rândurile ei vom înregistra schimbări, determinate de fireasca intervenție a morții naturale sau prin pierderea vieții pe câmpurile de luptă, servind interesele unui domn, implicit propriile ei interese.

Fiul lui Alexandru cel Bun, Ilie (Iliș) (Panaitescu 1959, 6, 14), declarat succesor la tronul Moldovei prin dorința defunctului domn, va conduce țara în această primă domnie (din cele trei pe care le va cunoaște), „21 de luni” după spusele letopisetului anonim al Moldovei (Iorga 1984, 189), între 1 ianuarie 1432 - septembrie 1433. Iliș are de înfruntat opoziția unei părți a elitei și a fraților săi, Ștefan II (frate vitreg) și Petru, mai apoi și Bogdan, în momentul în care a dorit să impună un fiu al său, ca moștenitor la tron. Evenimentul marchează un

început pentru divizarea elitei politice, mare parte deja știută de la defunctul domn, deși are, la început, suportul ei: Mihail de la Dorohoi, pan Vâlcea, Giurgiu, vornicul lui Alexandru cel Bun, Cupcici, Giurgiu de la Frătăuți, Dan, Isaia, Dan Uucleat, Lazor și fratele său Stanciul, Dămăncuș, Negrilă, Stan Bârlici, Ioanăș, încât pentru înțelegerea atitudinilor și acțiunilor ei s-ar preta, mai degrabă, o înfățișare individualizată a comportamentului politic dezvoltat, decât determinări de ansamblu.

Relația instituție domnească-elita țării și felul cum a evoluat ea în perioada 1432-1448, are o foarte bună „înfațișare” prin prisma actelor de danie și a celor de întărire a proprietăților, excluzând pe cele ce se adresau bisericilor sau mănăstirilor, nenecesare în acest demers demonstrativ. Proprietatea asupra pământului fiind determinanta necesară stabilirii puterii și influenței în epocă, este un bun îndreptar în stabilirea potențialului elitei, a genului de oportunități și avantaje pe care le are la dispoziție.

Din analiza lor au rezultat câteva concluzii importante pentru tema în discuție, concluzii care întăresc validitatea unor prezumții deja semnalate, dar neargumentate suficient. Astfel, în perioada cronologică enunțată mai sus, constatăm că între cele 126 de acte cercetate (DRH I 1975, 164-403), 58 sunt reprezentate de daniile – reprezentând moșii, seliști, locuri pentru întemeiere de sate din pustie, mori etc., restul de 68 de acte fiind doar întăriri ale unor proprietăți deja deținute. La această situație mai adăugăm un amănunt: o parte a elitei, deja cunoscută documentar, deține un număr de 18 daniile și 23 de întăriri ale proprietăților. Între 26 februarie 1433 - 14 ianuarie 1447 vorbim de daniile în cazul lui Dan vornic, Danco, fiul lui Giurgiu de la Frătăuți, Hodco Costici, Domoncuș stolnic, Stan Babici, Tador vornic de gloată și fratele său, Tador spătar, Crăciun pârcălab, Șteful al lui Jumătate, Duma de la Neamț, Mihail Oțel, pisar, protopopul Iuga și fiul lui Mihail logofăt, Șandrul spătar. Cât despre confirmări ale moșiilor, între 14 aprilie 1435 și 27 iulie 1448, ele au ca titulari pe Petru Hudici, Stanciu Hotnog, pârcălab de Hotin, Duma Negru, Alexandru spătar, Oancea logofăt, Nemirca Ciortorischi, Mihail de la Dorohoi, Oană portar, Stanciul postelnic, Ignat stolnic, Costea logofăt, Mihul (pisar apoi logofăt), Tador Moica, Mic Crai, Oană Ureacle, Ion Porcul.

La o primă vedere, numeric vorbind, pare a fi vorba de un relativ echilibru între daniile și confirmări,

dar cercetând pe beneficiarii lor, vedem că daniile sunt îndreptate către 14 persoane, din care 10 au funcții în Sfatul domnesc, doi au funcții administrative mai mici (cazul lui Tador, vornic de gloată, legat de administrația locală și Mihail Oțel pisar, legat de cancelaria domnească), o persoană foarte apropiată domniei, de pe vremea lui Alexandru cel Bun (cazul protopopului Iuga) și doar una nu are funcție (cazul Stan Babici). În cazul confirmărilor de proprietăți, ele aparțin unui număr de 16 persoane care, fie că au sau nu dregătorii domnești, sunt prezente în Sfatul țării. Fără excepție, chiar dacă unii sunt amintiți mai rar (cazul lui Nemirca Ciortorischi, Oană Ureacle și Ion Porcul), sunt prezenți în listele de martori ale actelor domnești. Am putea deriva din aceste lucruri următoarea idee: stăpânii țării în acest interval cronologic au conștiința puterii crescânde a elitei politice, bazată pe existența proprietăților feudale ce tind către înfățișarea unor domenii mari, concurent serios în stabilirea raportului de putere intern; pe acest fundament, domnii preferă să-i țină aproape pe cât mai mulți dintre reprezentanții acestui corp politic, fie și prin aceste danii sporadice, chiar dacă ele sunt foarte mici, în raport cu averea funciară a beneficiarilor lor.

Maturizarea elitei moldovene, a modului în care dorește să-și consolideze definitiv independența, ieșirea ei totală de sub controlul domniei, în condițiile în care ea dezvoltă viziuni politice foarte diferite, de la persoana deținătorului tronului și alte chestiuni de politica internă până la cele de politică externă, se vede și în stăruința cu care a făcut presiuni asupra lui Petru II, de-a semna un act prin care domnul se angaja să respecte privilegiile celor din rândurile elitei, indiferent de atitudinea politică adoptată de reprezentanții ei, renunțând astfel la un instrument prin care el mai putea să stăvilească independența totală a acestui corp politic și consemna implicit dependența sa definitivă de capriciile elitei. Domnul nu are forța necesară pentru a se impune elitei, devenită foarte puternică, fiind forțat să-i recunoască privilegiile avute indiferent de comportamentul politic manifestat de membrii ei. Situația trebuie înțeleasă astfel: domnul are o putere scăzută în raport cu elita, dar deține un „instrument” la îndemână, care jenează libertatea deplină a elitei țării; vorbim despre actele de confirmare a proprietăților deținute de ea, căpătate prin moștenire, donație, vânzare-cumpărare și a căror recunoaștere era

condiționată de „dreaptă și credincioasă slujbă” față de domnul țării, expresie conținută în toate asemenea acte (Bărbulescu et al. 2003, 182-183). Petru II a pierdut această „bătălie” internă, implicat o modalitate de a mai ține piept acestei forțe, din puținele pe care le mai deținea. Repercusiunile acestui gest domnesc se vor vedea în perioada 1449-1457, puterea elitei atingând culmea dezvoltării ei economice și politice din secolul al XV-lea.

Ilustrative sub aspectul confirmării ultimei idei enunțate sunt concluziile ce se pot trage prin prisma actelor de cancelarie domnească, în măsură să întărească imaginea unei stări de fapt, anume schimbarea radicală a raportului menționat în favoarea elitei politice în sensul atingerii unui maximum de putere și importanță în cuprinsul statului moldovenesc. Astfel, din analiza celor 61 de acte emise de cancelarie (DRH II 1976, 4-73), doar 25 se adresează unor persoane nominalizate, restul privind proprietățile bisericești și mănăstirești (33 ca număr) și trei acte ce vizează scutiri de dări ale unor sate către domnie. Din cele 25 de acte, 14 au ca beneficiari 10 nume cunoscute ale Sfatului domnesc din perioada 1449-1457: Coste pârcălab, Ignatie stolnic, Mihail logofăt, Oană postelnic, Vitolt, Gavril spătar, Petru comis, Tador al lui Limbădulce, Duma Micaci, Sin de la Hotin, la care adăugăm și un nume fără rezonanță politică, pisar al cancelariei domnești, anume Giurgea. Acestea reprezintă doar confirmări ale proprietăților deținute, restul de 11 acte având același regim, dar se adresează unui număr de 13 beneficiari, aparținând unor personaje al căror nume n-au mai fost întâlnite până acum în listele de martori ale actelor domnești, dar care fac parte din elita țării (cunoaștem acest lucru pentru că, de regulă, cel care scrie actul precizează calitatea beneficiarului în cazul în care are o slujbă, indiferent dacă ea este domnească sau nu). Cei 13 beneficiari, menționați de acte între 3 aprilie 1451 și 20 august 1455, sunt: Colțea, Dragoș Albescul și fratele său Petru, Zianco, Pătru Durnea, Giurgiu Mijatco, Stan Păstrăv, Oană Cândescul, Trișor și fratelui său Giurge, Sima și Ștefan Tunsul, Trifu Borzescul.

Din conținutul și după beneficiarii acestor acte se poate înțelege că domnii se rezumă acum doar la „exercițiul” confirmării proprietăților, situație care poate însemna că, pe de o parte i s-au restrâns drastic posibilitățile de a face danii (chiar

și în cazul mănăstirilor și bisericilor, unde din 36 de acte adresate lor, doar 3 reprezintă dani, restul doar întăriri de proprietăți), iar pe de altă parte, faptul că domeniile feudale mari există și au ajuns la maxima lor dezvoltare pentru această primă jumătate a secolului XV, iar domnului nu-i mai rămâne decât să consfințească această realitate, în calitatea sa de stăpân al țării, calitate care a ajuns la apogeul deprecierei sale prin această palidă reprezentare: întăririle de proprietăți. Spunem aceasta deoarece, practic, nici n-ar fi putut avea puterea de-a refuza elitei politice acest lucru, domnia fiind acum o instituție dependentă, chiar aservită major puterii acestui corp social și politic. Acțiunile ei din intervalul 1432-1457 sunt o dovadă de necontestat a unei asemenea concluzii; ea s-a dovedit o realitate pe care domnii perioadei amintite n-au putut să o nege, cu atât mai puțin să o înlăture.

Strict politic, fără a ne deda la exagerări de vreun fel anume, elementul definitoriu al perioadei 1432-1457, este acela al dezordinii interne, dezordine care s-a amplificat succesiv, de la un an la

altul și de la o domnie la alta, până la a avea caracterul unei adevărate anarhii, cel mai vizibil de observat în comportamentul elitei, care pare să nu mai poată fi oprit din manifestările lui anomice, în niciun chip. Pretendenții și apoi domnii țării n-au putut să găsească formula politică necesară și suficientă pentru a opri aceste atitudini și fapte, de teama de-a nu li se retrage suportul acordat și trecerea în tabăra adversarului politic, existent întotdeauna sau posibil pretendent.

Anul 1457 este consemnat ca ultimul din acest sfert de veac zbuciumat, început cu 1432, dar și începutul unui proces necesar de reorganizare și refacere, ba chiar anulare a unor gesturi necugetate ale unora dintre foștii deținători ai tronului, prea trecători în domnie, sfârșind deseori acțiunea de a domni, înainte de a fi putut demonstra că pot gestiona destinele țării. Situația aceasta va fi valabilă și pentru elita Moldovei, inclusiv sub aspectul raportului dezvoltat cu puterea domnească, din 1457 ea înregistrând o ponderare a puterii deținute, prin revenirea treptată la echilibrul politic ce-l caracteriza, pierdut după 1432.

Bibliografie

- Bărbulescu et al. 2003:** M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României* (București 2003).
- Cihodaru 1964:** C. Cihodaru, *Sfatul domnesc și sfatul de obște în Moldova (sec. XV-XVII)*. In: *AIIX*, I (Iași 1964), 55-56.
- Cihodaru 1990:** C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun (Chișinău 1990)*.
- Ciobanu 1985:** V. Ciobanu, *Țările Române și Polonia. Secolele XIV-XVI* (București 1985).
- Costăchescu 1931:** M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare (1374-1437)*, I (Iași 1931).
- Costăchescu 1932:** M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare (1438-1456)*, II (Iași 1932).
- Costăchel, Panaitescu, Cazacu 1957:** V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV- XVII)* (București 1957).
- Costin 1958:** M. Costin, *Opere* (București 1958).
- Diaconescu, Matei 1979:** E. Diaconescu, D. Matei, *Alexandru cel Bun* (București 1979).
- DRH I 1975:** *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, I, 1384-1448*, volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi (București 1975).
- DRH II 1976:** *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, II, 1449-1486*, volum întocmit de L. Șimanschi, G. Ignat, D. Agache (București 1976).
- Eșanu, Eșanu 2004:** A. Eșanu, V. Eșanu, *Epoca lui Ștefan cel Mare* (București 2004).
- Filitti 1935:** I.C. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864* (București 1935).
- Giurescu 1926:** C.C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV-XV (Vălenii-de-Munte 1926)*.
- Giurescu 1926a:** C.C. Giurescu, *Despre boieri* (București 1926).
- Giurescu 2003:** C.C. Giurescu, *Istoria românilor* (București 2003).
- Gorovei 1976:** Șt.S. Gorovei, *Mușatinii* (București 1976).
- Grigoraș 1971:** N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVI-II-lea* (București 1971).

- Iorga 1984:** N. Iorga, Studii asupra Evului Mediu românesc (București 1984).
Iorga 1992: N. Iorga, Istoria românilor în chipuri și icoane (București 1992).
Panaiteșcu 1932: P.P. Panaiteșcu, Alexandru cel Bun (București 1932).
Panaiteșcu 1959: P.P. Panaiteșcu, Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de I. Bogdan (București 1959).
Panaiteșcu 1994: P.P. Panaiteșcu, Interpretări românești (București 1994).
Pârvan 1904: V. Pârvan, Alexăndrel vodă și Bogdan vodă (București 1904).
Rezachevici 2001: C. Rezachevici, Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. A. 1324-1881 (I). Secolele XIV-XVI (București 2001).
Spinei 1982: V. Spinei, Moldova în secolele XI-XIV (București 1982).
Stoianovici 1940: T.At. Stoianovici, Originile privilegiilor boierești. In: Revista Fundațiilor Regale, nr. 14 (București 1940), 348-349.
Stoicescu 1971: N. Stoicescu, Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Secolele XIV-XVII (București 1971).
Stoicescu 1968: N. Stoicescu, Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII) (București 1968).
Ștefănescu, Mureșanu 2001: Șt. Ștefănescu, C. Mureșanu, Istoria Românilor, vol. IV (București 2001).
Ureche 1997: Gr. Ureche, Letopisețul Țării Moldovei (Chișinău 1997).
Virtosu 1960: E. Virtosu, Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în secolul XVI) (București 1960).
Xenopol 1986: A.D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol. II (București 1986).

Coordinates of the evolution of the political elite of Moldavia in the first half of the 15th century

Abstract

The evolution of the Moldavian political elite, as it was at the beginning of the 15th century, shows clearly that some stages had already been covered since the moment of its formation. Those stages had been directly determined by the socio-political and economic matters and by the particularities of the geographical space. The first three decades of this century were marked by prosperity and balance of power, manifested in the relationship between the domestic political elite and the ruler; from 1432 to 1457 the situation changed into a real internal crisis caused by the fighting between different political groups that supported different claimants to the throne, either legitimate or illegitimate.

Координаты эволюции политической элиты Молдавии в первой половине XV века

Резюме

Эволюция молдавской политической элиты, какой она была в начале XV века, показывает, что с момента своего формирования она прошла несколько этапов развития. Эти этапы были напрямую обусловлены социально-политическими и экономическими условиями данного исторического времени, а также географическими особенностями региона. Первые три десятилетия этого века прошли под знаком процветания и равновесия власти местной политической элиты и господаря, но в период 1432-1457 годов возник внутренний политический кризис, вызванный борьбой между группами бояр, поддерживающими разных претендентов на престол.

22.12.2011

Cristina Herghiligiu, Universitatea de Stat din Moldova, str. Al. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

